

Т. В. Сікорський,

Буковинський державний фінансово-економічний університет, м. Чернівці

СЕМАНТИКА СЛОВСПОЛУЧЕННЯ «HUMAN RIGHT»

Стаття присвячена кореляції семантичних компонентів у структурі словосполучення, визначенню перетину семантичних компонентів складових «human right», що об'єднує їх у семантичне ціле. Доведено, що лексеми «human» та «right» мають спільні семи, які перетинаються у випадку вживання лексем у рамках політичного (right to freedom, right to life) дискурсу.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, компонентний аналіз, лексема, лексичне значення, лексико-семантичне поле, ядро, периферія, дискурс.

Данная статья посвящена корреляции семантических компонентов в структуре словосочетания, определению пересечения семантических компонентов составляющих словосочетание «human right», что объединяют их в семантическое целое. Доказано, что лексемы «human» и «right» имеют общие семи, которые пересекаются в случае употребления лексем в рамках политического (right to freedom, right to life) дискурса.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, компонентный анализ, лексема, лексическое значение, лексико-семантическое поле, ядро, периферия, дискурс.

The present paper is focused on the semantic components correlation of the noun phrase «human right» and the determination of the semantic components overlapping in the noun phrase. The research proved that the lexemes «human» and «right» have the common components overlapping in the political (right to freedom, right to life) discourse.

Keywords: cognitive linguistics, component analysis, lexeme, lexical meaning, lexical-semantic field, core, periphery, discourse.

Когнітивна парадигма у науці про мову є напрямом, що активно розвивається. Вона досліджує класичну проблему зв'язків між мовою та мисленням, що традиційно вирішувалась у лінгвістиці через аналіз понять, суджень та умовиводів. Головним завданням когнітивної лінгвістики є аналіз мовної здатності та знань мови як внутрішньої когнітивної структури та динаміки взаємодії адресанта / адресата, що розглядається як система кодування інформації, яка складається з кінцевого числа самостійних модулів і співвідносить мовну інформацію на різних рівнях [13, с. 106].

Згідно когнітивного підходу метою аналізу мовного матеріалу все частіше є опис і пояснення способів сприйняття та категоризації навколишнього світу людиною (J. R. Taylor, 1995; А. Ченкі, 1997; Н. Д. Арутюнова, 1999; В. А. Маслова, 2001; Г. В. Вальчук, 2003; О. С. Кубрякова, 2004; О. О. Селіванова, 2006; В. В. Михайленко, 2011; О. А. Шабашева, 2013 та ін.), що впливають на становлення та формування певних стереотипів поведінки і проявляються у всіх процесах взаємодії людини з членами її колективу та навколишнім середовищем. Семантично-когнітивний опис концепту (О. С. Кубрякова, О. Е. Левицький, G. Lakoff) є перспективним напрямом дослідження, адже даний метод уможливує вирізнення ментальних репрезентацій у свідомості людини на основі застосування до мови лінгвістичних методів аналізу з подальшою когнітивною інтерпретацією результатів дослідження.

Актуальність даної роботи обумовлена відсутністю ґрунтового інтегрального дослідження концепту «human right» та його репрезентанта у системі мови словосполучення «human right» для опису загальної семантичної структури та його складових.

Об'єктом дослідження є словосполучення «human right», семантика його ад'юнкта та субституата у британському та американському варіантах англійської мови.

Предмет дослідження – лексико-семантичні та функціонально-дискурсивні відношення словосполучення «human right» у системі мови та структурі дискурсу.

Мета роботи – визначення кореляції семантичних компонентів кожної складової у структурі сполучення, перетину складових словосполучення «human right» та визначення складових, які об'єднують їх у семантичне ціле.

Науковою новизною роботи є встановлення лексичної та функціональної семантики словосполучення «human right» у системі мови та структурі дискурсу для вербалізації концепту «human right».

Матеріалом дослідження слугують лексикографічні джерела (Merriam-Webster English Dictionary, Cambridge Advanced Learner's Dictionary, Longman English Dictionary, Cambridge Academic Content Dictionary, Webster Dictionary, 1913, American English Dictionary, Macmillan Dictionary, American Heritage Dictionary, Oxford Advanced Learner's Dictionary та 4 текстові фрагменти, зареєстровані у British National Corpus (великий представницький корпус британської англійської мови, за зразком якого створювалися сучасні корпуси різних мов). Корпус характеризується використанням повних текстів і наявністю реєстра усного мовлення обсягом 10 млн. слововживань.

Репрезентація або вербалізація концепту у мові відбувається через значення готових лексем, фразеологічних одиниць, вільних словосполучень, структурних схем речень, текстів і сукупності текстів [10, 230].

Набір мовних засобів, за допомогою яких вербалізується концепт визначаємо як лексико-семантичне поле (ЛСП) [11, 45]. У нашій праці увагу зосереджено на семантиці словосполучення «human right» та його складових а також формуванні семантичної когезії словосполучення. Аналіз останніх праць (О. Д. Огуй, 2003; В. В. Михайленко, 2007; І. В. Сапожник, 2007; М. В. Нікітін, 2007; М. І. Ончуленко, 2007; А. В. Панаськов, 2008; В. В. Левицький, 2009; І. В. Давиденко, 2012; Є. А. Карпіловська, 2012) присвячених розробці питань

лексичної семантики, зокрема ЛСП, свідчить про актуальність дослідження принципів об'єднання лексем у різні лексико-семантичні конструктури.

Польова концепція, вважає Й. А. Стернін, може застосовуватися як загальний прийом аналізу мовних явищ і категорій, а також для характеристики лексичного значення слова [14, 39]. Тоді як С. П. Денисова підкреслює, що семантична будова поля (ядро-периферійна структура в мові) «утворена не за ознаками бінарної опозиції (релевантність-нерелевантність), а за принципом градування – ступеня виявлення ознак із центром, що складається з ознак високого ступеня детермінованості, і периферії – явищ із високим рівнем варіативності» [5, с. 65].

Актуальним для нашого дослідження вбачаємо розробку О. Ю. Антомонова, де розглядається структура лексико-семантичного поля. Фактором, який об'єднує погляди дослідників, він називає розуміння лексико-семантичного поля як структури, що має ядро і периферію [1, с. 187-193]. Сучасна лінгвістика виділяє три основні підходи до визначення сутності та структури ЛСП: (1) ономасіологічний (Й. Трип); (2) синтаксичний (В. Порціг); (3) семасіологічний (Ю. М. Караулов). В основі ономасіологічного підходу лежить принцип системності мови, який полягає у групуванні лексичних одиниць, що співвідносяться з одним поняттям і виявляють семантичну і функціональну сполучність. Синтаксичний підхід об'єднує семантичний аспект і парадигматичні зв'язки для всіх лексичних одиниць у рамках поля.

Основним для семасіологічного підходу у вивченні ЛСП є визначення семантичної структури слів з широкою семантикою, формування польових систем, вивчення складних парадигматичних зв'язків між окремими словами у середині поля. Ю. Н. Караулов підкреслює, що домінантним є саме семасіологічний підхід, і визначає ЛСП як групу слів однієї мови, що мають тісний смисловий зв'язок [6, 57]. Зазначений вид аналізу дозволяє встановити ступінь семантичного зв'язку окремої лексичної одиниці з ядерною лексею. Відповідно, доцільним є використання семасіологічного підходу для визначення структури ЛСП складових словосполучення «*human right*».

Розглянемо конституенти ЛСП, серед якого І. В. Арнольд вирізняє такі сегменти лексико-семантичного поля:

– ядро поля, що представлене родовим компонентом, навколо якого розгортається поле. Дослідження показали, що це має бути слово широкої семантики, яке характеризується високою частотністю вживання та має властивість групувати навколо себе лексичний матеріал [2, с. 74];

– центр поля включає одиниці, які мають інтегральне значення, а також лексеми (лексико-семантичні групи лексем), у змісті яких інтегральна сема є основою. Чим далі від центру знаходиться лексема, тим слабші її відносини з ядром, і, навпаки, чим ближче до центру, тим тісніші семантичні зв'язки [8, с. 484];

– периферія поля, яка складається з одиниць, що є найвіддаленішими за своїм значенням від ядра. До периферії поля входять периферійні лексеми інших ЛСП [2, с. 3-11].

Розглядаючи семантичне поле, І. В. Сапожник у структурі семантичного поля виділяє 4 складові: (1) ядро поля; (2) центр поля; (3) периферія поля; (4) фрагменти поля [12, с. 14].

У процесі дослідження концепту «*human right*» нами розглянуто окремо семний склад лексем «*human*» і «*right*» для аналізу та визначення точки перетину спільних компонентів як показника семантичної когезії словосполучення. По-перше, порівнюємо семантичні структури обох лексем на основі їх дефініцій, зареєстрованих у словниках; по-друге, порівнюємо спільні та відмінні риси їх синтаксичної, лексичної або семантичної комбінаторики [7, с. 228].

Для реконструкції компонентного складу іменникової лексеми «*right*» проаналізуємо дефініції з 10 тлумачних словників британського та американського варіантів англійської мови, що дає можливість побудувати таку матрицю. Дослідження компонентного складу показало, що домінантним компонентом лексеми «*right*» є компонент «*law*» (9 словників).

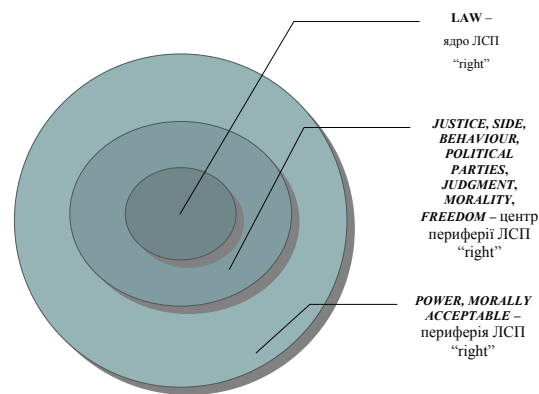


Рис. 1. Структура лексико-семантичного поля лексеми «*right*»

Серед зазначених лексем (*power, side, political parties, judgment, morally acceptable, justice, law, morality, blow*) виділяємо у структурі ЛСП «*right*» ядро – «*law*». Ознаки «*justice*» (6), «*side*» (5), «*behaviour*» (3), «*political*

parties» (3), *«judgment»* (3), *«morality»* (3), *«freedom»* (3) є складовими, що складають центр ЛСП «right». Такі лексеми як *«power»* (1) та *«morally acceptable»* (1) зареєстровані тільки в 1-ому із 10-ти словникових дефініцій і репрезентують периферію ЛСП «right».

Далі проведемо аналіз компонентного складу лексеми «human». Розроблена матриця дозволила нам змодельювати ЛСП прикметника «human» на базі дефініцій з 10 тлумачних словників британського та американського варіантів англійської мови.

Дослідження показало, що домінантним компонентом лексичного значення «human» виступає компонент «manlike» (10 словників).

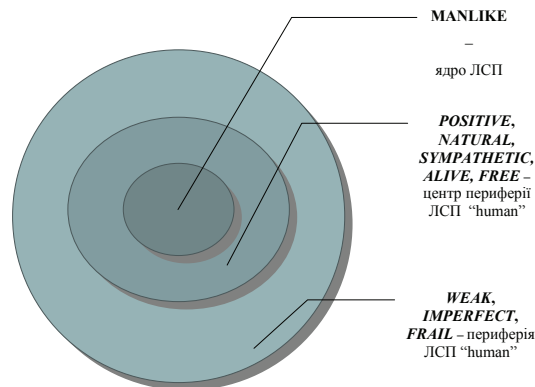


Рис. 2. Структура лексико-семантичного поля «human»

Лексеми (*manlike, positive, frail, sympathetic, weak, imperfect, natural*) складають ЛСП «human», ядерним якого виступає лексема – «manlike». Ознаки *positive* (5), *natural* (4), *sympathetic* (4), *alive* (3), *free* (3) – лексеми, що складають центр даного ЛСП. Лексеми *weak* (3), *imperfect* (3), *frail* (2) репрезентують периферію ЛСП «human»

При семантичній кореляції лексем «human» і «right» у структурі словосполучення визначаємо спільні точки перетину компонентів значення лексем «human» і «right». Порівняльний аналіз компонентного складу вказує на спільні семи компонентів словосполучення: *free, freedom, liberty, duty, living-being, responsibility*.

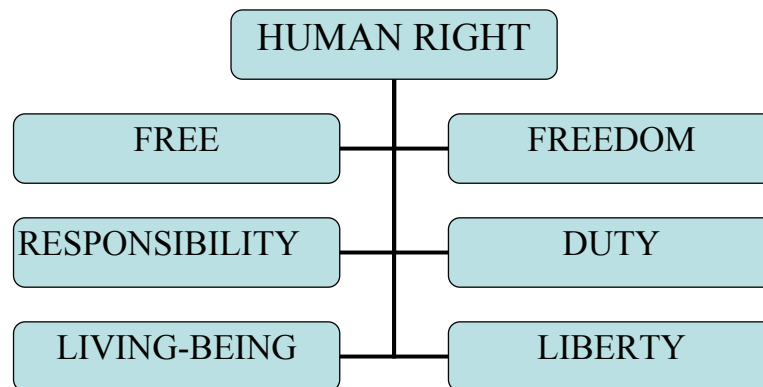


Рис. 3. Семантична кореляція лексем у структурі словосполучення «human right»

Розглянемо кожну із деяких точок перетину та проілюструємо їх у структурі дискурсу:

1. «Tell the President that you have not forgotten about Wang Xizhe and other Pro-Democracy Movement activists who are still jail for the peaceful exercise of their right to freedom of expression»[15] – політичний дискурс;

2. «The State acknowledges the right to life of the unborn and, with due regard to the equal right of life of the mother, guarantees in its laws to respect, and, as far as practicable, by its laws, defend and vindicate that right» [15] – політичний дискурс;

Проведене нами дослідження визначило компонентну структуру складових словосполучення «human right». Аналіз дефініцій словників британського та американського національних варіантів визначив ядерний конститuent ЛСП «right» – «law». Ядерним конститuentом ЛСП «human» виступає лексема «manlike». Кореляція двох дефініцій дає змогу вирізнити точки перетину: *free, freedom, liberty, duty, living-being, responsibility*, які слугують базою для виокремлення концепту «human right». Лексеми «human» та «right» мають спільні семи, які перетинаються у випадку вживання лексем у рамках політичного (right to freedom, right to life) дискурсу і формують єдину семантичну номінацію концепту «human right».

Література:

1. Антомонов А. Ю. Исследование структурной организации Лексико-семантического поля: дис. канд. филол. наук: 10.02.19. / А. Ю. Антомонов. – К., 1987. – 191 с.
2. Арнольд И. В. Лексико-семантическое поле в языке и тематическая сетка текста / И. В. Арнольд // Текст как объект комплексного анализа в вузе. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1984. – С. 3–1.
3. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н. Н. Болдырев. – Тамбов : Изд-во ТГУ, 2000. – 123 с.
4. Гажева І. Д. Функціонально-семантичне дослідження дієслівної метафори : семасіологічний та ономасіологічний аспекти (на матеріалі «Симфоній» А. Белого) [Текст]: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.02 / І. Д. Гажева; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х. : [б. и.], 2002. – 18 с.
5. Денисова С. П. Типологія категорій лексичної семантики / С. П. Денисова. – К. : Вид-во Київського держ. лінгвістичного ун-ту, 1996. – 294 с.
6. Караулов Ю. Н. Структура лексико-семантического поля / Ю. Н. Караулов // Филологические науки. – 1972. – № 1. – С. 57–68.
7. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. – Винница : НОВА КНИГА, 2007. – 512 с.
8. Михайленко В. В. Рангова концептуалізація в англійській мові / В. В. Михайленко // Наукові записки. Серія «Філологічна». Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 22-23 квітня 2010 року «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість». – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія». – Вип. 13. – 2010. – С. 479-485.
9. Ончуленко М. І. Лексико-семантичне поле «APREAL» в англійській мові / М. І. Ончуленко // Англістика та американістика: [зб. наук. пр.]. – Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2012. – Вип. 9. – С. 70-75.
10. Панаськов А. В. Концепт trial в онтологічному аспекті / А. В. Панаськов // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Випуск 3'2009. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – С. 229-234.
11. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ: Восток-Запад, 2007. – 314 с.
12. Сапожник І. В. Номінативно-когнітивні та семантико-дискурсивні характеристики термінів комерційного права в сучасній англійській мові [Текст]: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.02 / І. В. Сапожник; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Ч., 2007. – 20 с.
13. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики / О. О. Селіванова. – К. : Фитосоціоцентр, 1999. – 148 с.
14. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта // Научное издание «Методологические проблемы когнитивной лингвистики» / Под ред. И. А. Стернина. – М., 2001. – С. 58-65.
15. Brigham Young University – British National Corpus [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://corpus.byu.edu/bnc/>.